

Atracția nimicului

Dacă știința a interferat, pe parcursul evoluției sale istorice, cu cele mai diferite forme mentale de abordare a realității, precum magia, hermetismul, ezoterismul, cabala, astrologia, ..., ea capătă în contemporaneitate un greu de justificat dar ubicuu companion: o manifestare specifică a unui nihilism pozitiv. Nu mai este vorba despre scepticismul sistematic al nihilismului consacrat, ci ca o formă de optimism radical, la fel de distructiv, care acceptă că orice subiect, până și *nimic*-ul – "îndreptățit" companion al *tot*-ului - poate, chiar trebuie, să intre sub incidența procesului de cunoaștere sau inovare. Aproape că nu te mai surprinde o carte cu titlul "*A Theory of Nothing*"¹, pe care aș fi ignorat-o dacă un bun prieten nu mi-ar fi recomandat-o. Gândurile de urmează au fost stârnite de lectura acestei cărți, chiar dacă ele zăceau latent și implicit în multe dintre atitudinile pe care le-am luat cu orice ocazie în care m-am exprimat referitor la evoluția manifestărilor mentalului contemporan. De fapt, cartea nu se referă la *nimic*. *Nimic*-ul este numai pretextul pentru a glumi trist pe seama modului în care, astăzi, știința și tehnologia glisează dincolo de limitele pe care modernitatea le-a conturat.

Modernitatea, începând de la mijlocul secolului al XV-lea, conturează treptat domeniul cercetării științifice. Este un proces lent, ce se desfășoară pe parcursul a câtorva secole. Johannes Kepler (1571-1630) a fost descoperitorul legilor ce-i poartă numele, dar și astrologul lui Rudolf al II-lea de Habsburg (1552-1612) la Praga. Isaac Newton (1642-1727) a păstrat pentru sine manuscrise alchimice, parțial publicate numai recent². Nici măcar în secolul al XX-lea știința nu se poate debarasa de paradigme ce o restricționează extra-științific, ideologic: până la sfârșitul vieții, Albert Einstein (1879-1955) a căutat ecuațiile fundamentale ale existenței fizice pornind de la paradigma abrahamică a *absolutului abstract*. Știința nu a fost niciodată liberă de restricții ce-i limitau sau orientau demersul. Care ar fi cele ale timpurilor noastre?

Lee Smolin³ ne atenționează asupra faptului că, începând din anii 80 ai secolului trecut, paradigma popperiană a falsifiabilității teoriilor științifice este ignorată în mare măsură de evoluția fizicii. Teoria *superstring*-urilor și tot ce-i urmează sunt construcții pur conceptuale, gândite și dezvoltate fără grija de a oferi cadrul experimental de validare/invalidare. Mediul academic, avid, cum îl știm, de subiecte publicabile, se manifestă și prin construcții pur formale, imaginate în spații imaginare. Imaginarul manifestat în imaginat produce imaginal, călătorind nedefinit extins într-un spațiu dincolo chiar de *trans*... . Putem, în acest "spațiu", să căutăm orice și să acceptăm tot ceea ce "găsim", inclusiv *nimic*-ul.

Cu toate acestea, cred că nu strică să dăm, din când în când, câte o tură prin *trans*..., cu condiția să ne întoarcem cu ceva, când se poate, în imanent. Coregrafia dansului între transcendent și imanent este cea care poate determina rostul aventurării noastre în zonele din care ne putem întoarce cu câștiguri greu de

---

¹Thomas Barlow, *A Theory of Nothing*, Ivory League Publishing (November 3, 2016).

² Stanton J. Linden, *The Alchemy Reader. From Hermes trismegistus to Isaac Newton*, Cambridge University Press, 2003.

³ Lee Smolin, *The Trouble with Physics. The Rise of String Theory, the Fall of a Science, and What Comes Next*, Houghton Mifflin Company, 2006.

obținut altfel. Din când în când, dansul rătăcitor în purul imaginar este cel ce ne poate ajuta să pătrundem în locuri în care demersul "la pas" prin imanent nu ne duce nicăieri.

*Il y a des gens qui dance
Sans entre en transe
Et il y a d'autres qui entre en transe
Sans dancier.
Ce phenomene s'appelle la transcendence
Et dans nos regions
Il est fort apprecie.⁴*

Într-un mod jucăuș, Jacques Prevert ne atenționează asupra riscului de a uita că vizitarea *trans*-...-ului ar trebui să fie numai parte a unui dans sănătos între imanent și transcendent. Despre insanitatea dansului curent, ce se desfășoară în spațiul științelor și tehnologiilor, povestește Thomas Barlow în romanul său *A Theory of Nothing*.

În cartea lui Barlow, totul este pornit în numele libertății, a acelei libertăți fără responsabilitate pe care mult prea lăudatul secol al XVIII-lea a imprimat-o mentalului occidental. Personajul cheie, Sandra Hidecock, ce declanșează întreaga poveste prin moartea sa chiar din primul capitol, este creditat cu următoarea declarație ce se dorește programatică:

Atingerea celui mai înalt nivel de autonomie posibil este obligația morală oricărui bărbat sau oricărei femei. Mă opun oricărei reci și lipsite de suflet restricții impuse nouă de legile științei. Obiectez împotriva tuturor reprezentărilor matematice ale vieții, energiei, materiei și universului nostru cu consecințe dezumanizante asupra ființei umane. Există numai o singură putere la care mă supun din toată inima: decizia bazată pe propria înțelegere a lucrurilor, dictatul propriei conștiințe.⁵

Mesajul lăsat cu limbă de moarte lui Duronimus Karlof, celui care este implorat să traducă în imanent transcendentele sugestii ale unei obsesive aspirații către o libertatea dincolo de orice limite lumești (existențiale chiar), este:

Cea mai gravă problemă cu care se confruntă astăzi umanitatea este restricția impusă libertății noastre de către legile rigide și imuabile ale naturii. Cel mai mare serviciu pe care o persoană îl poate aduce societății noastre este găsirea modului în care putem ocoli aceste abominabile legi.⁶

Totul este chemat să se desfășoare în numele atitudinii ce transcende lumescul minor. Cel ce cunoaște numai "o parte" a lucrurilor, imanența satisfăcătoare, nu are nici o șansă de a accede, cu riscul insatisfacției, la dansul superior al ființei superioare ce se aventurează prin *trans*-... . Pentru a ne trezi din somnul imanentului, autorul - Thomas Barlow - încearcă să ne atragă în proiectul propus de Duronimus Karlof, profesor de la Harvard University:

Un binecunoscut filosof a scris odata, "Omul de știință este un preot a cărui sarcină nu este mai creativă decât simpla citire a catehismului Naturii." Dar, dacă această imagine este totuși falsă? Ce ar fi dacă noi nu am descoperi numai legile, ci le-am și scrie într-un mod tendențios? Ce se

---

⁴ Jacques Prevert: "La transcendence", în vol. *Spectacle*, 1951.

⁵ Barlow, Thomas. *A Theory of Nothing*, Ivory League Publishing. Kindle Edition, Kindle Locations 56.

⁶ Ibidem, Kindle Locations 202.

*întâmplă dacă omul de știință nu este doar un simplu dătător de socoteală pe tărâmul justiției naturii, urmând ordine în mod simplist? Ce ar fi dacă, fără să ne dăm seama, noi suntem de fapt legiuitorii? Sau, mai rău, ce ar fi dacă noi am fi o reală pacoste, am fi huliganii insensibili a căror existență perpetuează legile și represiunea asociată lor?*⁷

Mesajul este un subtil dans cu pași ce trec abil din imanent în *trans*-... și înapoi. Granița dintre ceea ce fizic este posibil sau metafizic accesibil este, pe bună dreptate, din ce în ce mai greu de definit. Oximoronica creativitate a descoperitorului se manifestă, trebuie s-o recunoaștem, prin modul în care el "impachetează", spre a fi prezentat comunității științifice, rezultatul descoperirii sale. Descoperitorul este, într-adevăr, parțial un leguitor, prin deciziile creatoare impuse de limitarea la comunicabil pe care demersul său o presupune. Ne-am putea deci "răzvrăti" împotriva a ceea ce legile naturii conțin drept urmare a limitelor procesului de cunoaștere impurificat prin intervenția creativă – ideologică uneori sau conform părerii unora - a cercetătorului. Dar, numai atitudinea extremistă, a celor care cred și doresc ca știința să aibă puritatea neafectată de creativitatea cunoscătorului, este de fapt cea care deschide calea către rătăcirii în *trans*-... cu reîntoarceti imprevizibil încărcate în imanent. Surprizele pot aduce bine sau rău în lumea omului. Dar, cum atitudinile clare nu reprezintă un punct tare al comportamentului nostru mental, dintotdeauna, mai mult sau mai puțin explicit, ne-am asumat riscurile presupuse de pașii făcuți prin *trans*-... în marele dans al cunoașterii inevitabil creative.

În contemporaneitate intervine un factor suplimentar, dar de neocolit, pentru cunoașterea științifică și creația tehnologică: finanțarea. În cartea lui Thomas Barlow acest factor este decisiv pentru declanșarea și desfășurarea acțiunii tragi-comice ce evoluează de la o fandacsie - vorba lui Nenea Iancu –, trece printr-o acțiune veridică și atinge un coșmar. Fandacsia:

*De ce nu am putea pași prin materie? Și de ce o femeie fizic normală, cu un minunat scris de mână, nu ar putea să-și ia zborul de la etajul patru al clădirii facultății sale? Dintr-odată am simțit o compasiune adâncă pentru Sandra Hidecock. Pare atât de nedrept ca tentativa trupului ei firav și inofensiv de a ocoli aceste legi a fost în mod brutal împiedicată. A insista asupra imposibilității absolute a unui astfel de act pare extrem de represiv, chiar un pic absurd.*⁸

pentru că:

*Ceea ce contează în viață nu este ceea ce este posibil, ci ceea ce este drept.*⁹

Altfel spus, pentru a accentua sensul pe care autorul îl pune în gura povestitorului: "*Ceea ce contează în viață nu este ceea ce este rațional posibil, ci ceea ce este patetic drept*". Autorul ne aduce în plină anarhie, dar nu într-una ce ține de filosofia politică, ci o anarhie ce anulează ierarhiile instaurate de procesul istoric al cunoașterii. Ordinea, deschisă oricând către reordonare, a ierarhiilor științifice este anulată pentru a face loc libertății iresponsabile ce-și poate găsi originea în umbrele iluminismului¹⁰. Un demers astfel pornit, în cel mai bun caz ar trebui să nu ducă nicăieri. Povestea lui Barlow, pentru ași atinge tâlcul, va

---

⁷ Ibidem, Kindle Locations 399.

⁸ Ibidem, Kindle Locations 408.

⁹ Ibidem, Kindle Locations 418.

¹⁰ Gheorghe M. Ștefan: "Don Giovanni sau umbrele iluminismului", în *Curtea de la Arges*, Anul II, Nr. 8(9), August 2011.

conduce lucrurile către un dezastru, care, din păcate, nu este de neatins. Înainte de face comentarii mai adânci să schițăm povestea spusă de Barlow.

Sinuciderea inconștientă a unei profesoare de la Harvard reușește să coaguleze un grup de profesori din universitate în jurul unui proiect fantezist. Este vorba despre profesori cu cariere numai parțial împlinite. Liderul lor, Duronimus, obține de la președintele universității o finanțare în baza promisiunii că o va folosi pentru a capta finanțări și implicări mult extinse. Expresia americană "seed many" este foarte potrivită pentru a descrie o astfel de finanțare inițială, iar cea românească, "banul la ban trage" o completează perfect pentru a descrie avalanșa absurdă declanșată de milionul de dolari primit de povestitor de la președintele Universității Harvard. Orice raționament coerent se prăbușește în fața argumentului financiar oferit de acești *seed money*. Strategia povestitorului, inițiatorul proiectului, este bazată pe convingerea consacrată precum că necesitatea succesului este invers proporțională cu finanțarea lui¹¹.

Odată obținută o finanțare suficientă este realizat un cadru experimental deosebit de costisitor într-o zonă deșertică a Statelor Unite. Efecte colaterale ale acestui demers se dovedesc foarte valoroase pentru dezvoltarea unor tehnologii deosebit de utile. Dar, important este scopul final! Aproximarea de acest scop final al cercetării se face pe căi greu de calificat. Cel mai simplu este să-l ilustrăm prin două mostre semnificative:

"Eu nu vorbesc despre a merge înainte sau înapoi. Din contră, este vorba despre opusul mișcării. Este vorba despre anti-mișcare." "Dar acest lucru nu este posibil," spune Jack. "Evident," spun eu. "Acesta este exact punctul meu de vedere." "Dar nu are nici un sens. Este pur și simplu ... lipsit de înțeles." "Da, presupun că este," am replicat. "Dar este potențial posibil. Și, dacă nu încercăm, n-o vom afla niciodată. Și nu noi tocmai am decis că singura cale de a transcende legile este de a transcende chiar ideea de înțeles?"¹²

"Marele nostru avantaj este că nimeni nu înțelege ceea ce noi facem – nici măcar noi."¹³

Și tot așa, până au ajuns să fondeze *National Academy of Unlawful Science*. Dezbateri, ce merită citite pentru comicul lor, conduc la conturarea țelului final al cercetării:

Planul nostru cu Reactorul Ooala era de a construi infrastructura capabilă să mențină un obiect perfect nemișcat, iar apoi să-l determine să fie încă și mai nemișcat¹⁴

Odată finalitatea "clarificată", se declanșează efortul constructiv care conduce la o realitate de tip *science-fiction*. În final, nesăbuiința ce a declanșat proiectul conduce la efecte imprevizibile. Dar nu acestea sunt cele mai grave consecințe. Cei ce au tolerat din umbră întregul proces se arată. Ei intenționează să folosească rezultatele proiectului pentru a-și consolida controlul asupra lumii. În finalul aventurii, un oficial comentează asupra felului în care "puterea" dorește să folosească rezultatul proiectului:

---

¹¹ Barlow, Thomas. *A Theory of Nothing*, Ivory League Publishing. Kindle Edition, Kindle Locations 497.

¹² Ibidem, Kindle Locations 1364.

¹³ Ibidem, Kindle Locations 1376.

¹⁴ Ibidem, Kindle Locations 1546.

”Nu este vorba de a-i incetini pe oameni din punct de vedere fizic,” m-a corectat el. ”Vorbesc despre impactul asupra minții oamenilor a unei doze foarte mici de negatronium, absorbită într-o lungă perioadă de timp. Am înțeles că o mică doză face oamenii mai ... maleabili.”¹⁵

Este momentul în care dansul comic, cu aventurări iresponsabile prin *trans*..., își dezvăluie aspectul tragic: suntem lăsați să delirăm oricât pentru că ”somnul rațiunii noastre” poate fi fructificat creativ de cei ce controlează felul în care lumea omului, apărută pentru a-l proteja, se transformă în instrument prin care el este supus unui regim controlat de o minoritate. Cetățeanul lumii nu mai este opresat, el este determinat să devină ”mai maleabil”, mai supus.

Este avută în vedere o aplicare moderată a tehnologiei dezvoltate de Duronimus. Tehnologia nu va fi solicitată la maximum pentru ca efectele ei asupra populației să nu fie explicit evidente. Va fi chiar ascunsă publicului, pentru a putea fi folosită în scopuri netransparente populației ce va deveni mai ”maleabilă”.

Dacă romanul lui Barlow pornește pe un ton de umor negru și continuă astfel, adăugând accente de critică lejeră a factorilor decidenți¹⁶, în final romanul devine unul de serie neagră prin crima umanitară ce era cât pe ce să se producă.

Cât de departe este de realitate ficțiunea lui Barlow? Cu tot aspectul ei caricatural, povestea narată pleacă de la mecanisme reale ce acționează în spațiul academic, al *start-up*-urilor, al marilor corporații, al fondurilor de investiții, al agențiilor guvernamentale de finanțare a cercetării științifice și tehnologice. Înainte de a face comentarii asupra acestor mecanisme este bine de precizat că nimic nu este perfect pe această lume. Dacă lucrurile nu se desfășoară la modul ideal, aceasta nu înseamnă mai mult decât că realitatea este prin natura ei imperfectă. Numai aspirațiile noastre iau forma unor scenarii ce se doresc strict convergente către scopuri bine alese, riguros precizate și eficient atinse. Cu toate imperfecțiunile pe care le are, progresul științei și tehnologiei este evident, iar imperfecțiunile inerente fac parte și din jocul absolut necesar ce permite ”mutații” spectaculoase care, nu de puține ori, au permis descoperiri neașteptate sau invenții revoluționare. Acestea fiind spuse, merită să încercăm o abordare critică, pornind de la romanul lui Barlow, a felului în care guvernele, corporațiile, sistemele de finanțare interacționează cu cei ce dezvăluie și/sau crează.

Evoluția științei și tehnologiei fiind un proces viu, trebuie să-i acceptăm o procesualitate care se supune numai parțial unor carteziane reguli ”utile și clare”¹⁷. Abaterile de la regulile pe care le-am dori să acționeze implacabil se manifestă nu numai în lumea politico-corporatist-financiară - acolo unde suntem parcă dispuși mai curând să acceptăm imprevizibilitatea, incorectitudinea - ci și în interiorul procesului cunoscător-creativ. Putem identifica unele realități superficiale și altele profunde care perturbă idealitatea procesului de cunoaștere/creație.

Să începem prin listarea faptelor superficiale:

1. **”Publish or perish” este lozinca ce-i mână pe profesorii cercetători din academia.** Atunci când notorietatea academică este obținută în baza numărului de lucrări publicate și al numărului de

---

¹⁵ Ibidem, Kindle Locations 3335.

¹⁶ ”Au mers chiar în Washington D.C. și au colectat cantități considerabile de spațiu gol din mințile oficialilor americani.” (Ibidem, Kindle Locations 2231)

¹⁷ Renatus Cartesius: *Utiles et clares ad ingenii directionem in veritatis inquisitione*, redactată în 1628-1629, publicată în 1701.

citări, contorizate din ce în ce mai riguros, nu trebuie să ne mire obsesia universitarilor și a cercetătorilor de a publica cu orice preț, uneori cu prețul unei corectitudini discutabile. Chiar conceptul de corectitudine devine din ce în ce mai greu de definit în contextul în care conceptul de rigoare științifică devine, uneori cu îndreptățire, obiect al investigației. Așa cum Leporello făcea lista "celor ce i-au fost iubite" lui Don Giovanni, administratorii spațiului academic iau în considerare numai listele unor lucrări, ce nu sunt nici măcar răsfoite atunci când evaluarea pe baza acestor liste este făcută. Atunci, de ce nu ar conține aceste liste și povești ale unor suite de dansuri ce au vizitat fără rost diverse *trans*-...-uri.

2. **"Time to market" este obsesia dominantă în spațiul corporatist**, cel ce valorifică creația tehnologică. Nu contează calitatea cu care noua funcțiune este livrată, totul este acapararea noii piețe ce se conturează¹⁸. Și așa, piețele sunt inundate de produse parțial evaluate din punctul de vedere al performanței, al acurateții în funcționare, dar mai ales al efectelor laterale, zis secundare, pe care le produc.
3. **Competența decidenților privind dimensiunea pieții și dimensiunea finanțării** este bazată, în cel mai bun caz, pe experiența precară dobândită într-un mediu cu o dinamică mult peste limita la care simpla experiență este suficientă. Dinamica din domeniul tehnologiilor de vârf este atât de mare încât experiențele recente sunt, de multe ori, nesemnificative, chiar dăunătoare. Școlile de business (*MBA*-urile: masterele în business administration) nu fac decât să creeze iluzia unor competențe, despre care știm că nu pot fi dobândite decât foarte limitat prin instrucție. Cu o rată de succes în intervalul de 5-10%, *start-up*-urile reprezintă un model de reușită câștigător mai mult prin acțiunea unor legi statistice, în condițiile unui număr foarte mare de aventuri tehnologice finanțate de ceea ce se numește, pe drept, *venture capital*. Și trebuie subliniat că nereușitele nu se datorează, decât într-o măsură neglijabilă, faptului că inginerii nu-și onorează promisiunile. Managementul incompetent și lăcomia investitorilor (numiți și *vulture capitalists*) sunt cele care domină evoluția mediului creativ din *Silicon Valley*, spre exemplu.

Să încheiem cu listarea cauzelor adânci:

- A. **Libertatea absolută la care aspirăm în calitate de cercetători/inventatori în confruntarea cu limitele inerente ale paradigmei abrahamică a absolutului abstract.** Este rezultatul unei abordări din perspectiva unilaterală a unui *logos*, ce credem, în mod greșit, că trebuie să ofere obligatoriu răspunsuri "utile și clare" tuturor problemelor cu care cunoașterea și creația se confruntă. Orice restricție impusă acestei aspirații, spre o libertate nelimitată pe care *logos*-ul ar trebui să o ofere, generează neliniști metafizice cu soluții de tip *trans*-... . Spiritele mai slabe, private de libertatea iluzorie pe care un *logos* a toate rezolvitor ar trebui să o ofere, cedează și migrează în *trans* -... cu puține șanse de a reveni în imanent. Nu acceptă limitarea naturală a demersului strict formal-structural, care presupune un dans elegant, cu pași ce ating subtil *trans*-...-ul. Încrâncenarea formal-structurală conduce la refuzul raționalității pe care *logos*-ul o propune, dar pe care, nici pe departe, nu se încrâncenează să o impună absolut. Puțini sunt cei care înțeleg rezultatul negativ al lui Kurt Gödel (1906-1978) ca pe o "limitare care deschide". Știința și tehnologia calculatoarelor își au originea în teorema lui Gödel, ce pune limite clare și utilizabile raționalității formal-structurante. Cei ce o acceptă sunt, într-adevăr, fascinați de capacitatea

---

¹⁸ Este notorie competiția dintre companiile *Intel* și *Motorola* pentru acapararea pieței procesoarelor de uz general. Un "artificiu" tehnic - cu efecte pozitive pe termen scurt, dar limitative pe termen lung - a permis companiei *Intel* să ajungă prima pe o piață pe care o va acapara atât de ferm încât astăzi procesoarele *Motorola* nu se mai produc.

trans-... a mentalului uman de a genera aserțiuni asupra cărora nu se poate decide, dar acest lucru nu-i împiedică să acționeze liber în restul "spațiului", în care decizia este posibilă. Libertatea oferită de *logos*-ul formal-structurant este limitată, iar cei ce nu acceptă această limitare își simt lezat dreptul de a fi, în mod absurd, absolut liberi.

- B. **Reacția pozitivă, destabilizatoare, pe piața tehnologiilor de vârf pusă în evidență de Brian Arthur**¹⁹. Ne-a fost prea intens propusă doctrina unui liberalism nerestricționat, conform căreia piața reglează, prin mecanisme de reacție negativă stabilizatoare, comportamentul economic al lumii noastre. La sfârșitul anilor 80 ai secolului trecut un profesor de economie de la *Berkeley University*, Brian Arthur (n. 1946), emite o teorie, ce l-a exclus temporar din spațiul academic convențional, conform căreia piața produselor tehnologiilor de vârf poate fi puternic influențată și de reacții pozitive, capabile să destabilizeze piața prin impunerea unor produse de calitate inferioară. Dacă pe piața legumelor, cantitatea de marfă oferită este proporțională cu efortul făcut pentru a o produce, pe piața produselor *high-tech*, cercetarea și dezvoltarea unui produs sunt deosebit de costisitoare, dar producția se poate face la costuri foarte mici, derizorii uneori. La limita, astăzi un produs software este dezvoltat cu costuri foarte mari, pentru că trebuie plătită forță de muncă deosebit de competentă, dar multiplicarea lui, pentru a fi vândut, presupune costuri practic nule: cumpărătorul descarcă produsul de pe *site*-ul firmei producătoare. Dacă succesul unui producător de cartofi este dat de relația preț-calitate-cerere, succesul unei companii de *high-tech* este aproape întotdeauna garantat de acapararea cât mai din vreme a unei piețe, pe care, odată inundată chiar cu produse mediocre – eventual perfectibile -, nu o mai pierde decât dacă face gafe majore.
- C. **Cunoașterea atinge limite la care abordarea pur structural-formală trebuie completată** prin forme ce se conturează cu dificultate în ultimele decade. Alexis Carrel²⁰ ne atăgea atenția, în prima jumătate a secolului al XX-lea, asupra faptului că nu am depășit faza cunoașterii și construcției lucrurilor simple:

Mintea noastră este astfel construită încât se complace în contemplarea faptelor simple. Simțim un fel de repulsie în abordarea problemelor complexe cum ar fi constituția vietăților și a omului.

...

*Geometria nu există în lumea pământescă. Ea își are originea în noi înșine.*²¹

Omul de știință și inginerul caută sau introduc în existența sau lume numai structuri descriptibile formal. Este, dar mai ales a fost, o abordare de succes. Atât de eficientă, încât s-a apropiat de limitele în care ea mai este valabilă. Poate că Alexis Carrel nu are dreptate când spune că mintea noastră este astfel croită încât să prefere abordarea problemelor simple. S-ar putea să fie, pur și simplu, o chestiune de "prioritate istorică" impunerea paradigmei absolutului abstract în spațiul occidental. Odată epuizată, o paradigmă trebuie depășită. Există cu certitudine un rest imposibil de accesat prin formal-structuralism. Iar în acest rest se află entități din ce în ce mai importante pentru înțelegerea resorturilor existențiale sau pentru articularea lumii omului. Filosofii și artiștii au punctat dintotdeauna către acest rest plin de conținut. Umează ca, în sfârșit, știința și tehnologia să se apropie coerent, prin mijloace dincolo de formalul structurant, de acest rest.

---

¹⁹ Brian Arthur: "Competing Technologies, Increasing Returns, and Lock-In by Historical Events" în *The Economic Journal*, Vol. 99, No. 394 (Mar., 1989), pp. 116-131.

²⁰ Alexis Carrel: *Man, the Unknown*, Harper & Brothers, ed. a 2-a, 1939.

²¹ *Ibidem*, p. 8.

Fenomenologia este o abordare filosofică. Nu am putea aduce în atenția cercetătorilor și inginerilor procedee de sorginte fenomenologică?²² Dacă "distanța" dintre structuri și fenomene se dovedește prea greu de parcurs, atunci nu ne-am putea folosi de puntea pe care o oferă generalizarea conceptului de **arhitectură**?²³ Arhitectura, ca set de funcții, pare a fi conceptul care poate asigura o conexiune flexibilă și dinamică între rigiditatea formelor și structurilor, pe de o parte, și imuabilitatea fenomenală, pe de altă parte. O abordare integrativă de tip **structural-arhitectural-fenomenologic** ar înlătura rostul dansul riscant cu pași ce trec prin *trans*-... .

Avem mari șanse să scăpăm de atracția pe care *nimic*-ul o produce asupra creierelor prea încinse de funcționarea unor mecanisme strict *goal oriented*. Cât de mult ne-ar îmbogăți confortul existențial relaxarea produsă de înlăturarea *delimitărilor* rigide pe care le-am impus comportamentului nostru mental! Nu suntem ființe raționale, pasionale sau spirituale. Suntem ființe libere de distincții de acest fel. Nu avem însă un concept care să sintetizeze refuzul acestei distincții. El lipsește, pentru că lipsește preocuparea pe care ar desemna-o.

Mai grav este faptul că omul, cu mintea dominată de delimitările menționate, este expus "încetirilor" ce o vor face mai "maleabilă", pentru a folosi temenii lui Barlow. Democrațiile aparente degenerază în oligarhii mascate și cu ajutorul zănaticilor căutători ai *nimic*-ului. Așa cum mintea suferă de delimitările rațional-pasional-spirituale, și lumea este în suferință datorită dezechilibrelor dintre state, corporații și organizații neguvernamentale. Thomas Barlow, în al său "A Theory of Nothing", își face datoria să ne atenționeze.

---

²² A se vedea *structural-fenomenologia* lui Mihai Drăgănescu.

²³ Conceptul de **arhitectură** este generalizat, din ce în ce mai frecvent, sub forma unui set de funcții care asigură intefața dintre două domenii ale realității.